

Nagy megliszteltetés számunkra, hogy Vámosi Nagy István (többek között a "Merlin, a bárd és Wagner, a zeneszerző - a Grál-legenda útja az évszázadok kultúrájában" című, 1984-ben saját kiadásában megjelent könyv szerzője) rendelkezésünkre bocsátotta hosszabb, még nem teljesen befejezett emlékiratának egy fejezetét. A Waldorf

pedagógia éppúgy a magyar nevelésügy egész történetének megőrzésre és felidézésre méltó szakaszáról van szó, ami a mai kezdeményezők számára erkölcsi kötelezettséget és tanulságokat is rejt. A fejezet teljes szövegét két részre bontva, mostani és következő számunkban közöljük.

Vámosi Nagy István:

A KISSVÁBHEGYI WALDORF-ISKOLA 1926-33

1921 márciusában édesanyámat, Nagy Emilnét, született Dr. Göllner Máriaat egyik gyermekkori barátja, Emmy Ferand (Ernst T. Ferand zenetudós felesége) két hétre meghívta Drezdába. Szüleim három éve esküdtek meg. Én voltam első közös gyermekük, akkor másfél éves. Apám előző házasságából (két felesége halt meg) származó fiai és lányai még zömmel a kissvábhegyi családi házukban éltek.

Néhcz idők járlok. Tombolt az infláció. Édesanyám mégis úgy döntött, hogy ha már eljutott Drezdába, a gyönyörű képtáron kívül a világhírű operaházat is meg akarja ismerni. Megvásárolta tehát a kakasülökre szóló legolcsóbb, számozatlan jegyet, s - ahogy emlékirataiban leírja¹ - korán érkezett, hogy jó helyet kapjon és kézi táskájába tette a Das Reich c. folyóiratot, hogy olvasással töltse el a várakozás idejét. Ahogy felnyitotta a lapot, látta, hogy egész tartalma Dr. phil. Rudolf Steiner gondolati világát taglalja - pro és kontra. "Né, maga antropozófiáról olvas? Alig olvasott néhány sort, váratlanul mellé ült egy fiatalember, nagy szemeket meresztett a folyóira és gyerekes, rajongó álmélkodással így kiáltott fel: "Né, maga antropozófiáról olvas? Én antropozófos vagyok." Ez a fogalom éppen olyan ismeretlenül csengett anyám fülének, mint Rudolf Steiner neve.

Evekkel később tréfás hangon mesélte édesanyám, hogy ő valójában úgy jutott az antropozófiához, hogy egy fiatalember a drezdai operában "leszólította". Csakhogy ebből az ifjú lélekből áradt a tisztaság és a becsület. Áhítatos lelkesedéssel beszélt Rudolf Steinerrel, elmondta, hogy személyesen ismeri őt és végül abban maradtak anyámmal, hogy ujdonsült ismerőse következő találkozásukkor, itt az operában, kölcsönadja neki Steiner egyik könyvét. A fiatalembert Hans Reichertnek hívták és végésszerméremőkhallgató volt. Valamilyen felsőbb sugallatra úgy határozott, hogy a Die Philosophie der Freiheit (A szabadság filozófiája) c. munkát hozza magával. A szerző hatalmas életművéből alig találhatott volna még egy könyvet, amely akkortájt ennyire felvilányozza édesanyám lelkét. A dologhoz hozzá tartozik, hogy anyám történelemből, földrajzból és filozófiából doktorált. (Disszertációjának a címe: Az ókor szellemi művelődésének geográfiai alapjai, 1918.) Am a három tárgy közül

a bölcsélet fektűdt legközelebb a szívéhez. Néhány évvel előbb még Alexander Bernát Kant-szemináriumába járt és lelkesedett a rangos professzorért, aki szabatosan és közérthetően tudta összefoglalni Kant szövevényes rendszerét. Anyám tehát úgy fogott bele Rudolf Steiner könyvébe, hogy már tüzetesen ismerte A tiszta ész kritikáját és szerzőjének egyéb alapvető munkáit. Ezért ragadták meg olyan elemi erővel Rudolf Steiner okfejtéséi, amelyekkel rendre cáfolta a csaknem dogmákká merevedett kanti tételeket és a kategorikus imperatívusz helyett a szabadságot tette etikájának középpontjába.

Édesanyám eddigi tanulmányaiból azt a következtetést szűrte le, hogy az embernek erkölcsi normákhoz kell igazodnia, különben anarchia támad. Ezzel szemben Rudolf Steiner következetesen felépített gyönyörű gondolatokban bontja ki: az erkölcsi antinómiák éppen abból származnak, hogy az emberek különböző, egymásnak ellentmondó normáknak engedelmeskednek. Aki tiszta lelkiismeretűre hallgat, szükségképpen morálisan cselekszik! Mert az univerzumból erkölcsi sugárzások érnek. S bármennyire ágaskodik ellene a szokványos gondolkodás: az immoralis cselekedetek kötöttségekből származnak; csak az az ember szabad, aki a szó valódi értelmében erkölcsi tetteket hajt végre. Etikái oldalról nézve a különböző individuálok abban különböznek egymástól, hogy a világegyetemből más és más sugallatokat merítenek.

A steineri "szabadság-etika" a nyilatkozatát erejével hatott édesanyámra!

Gyűjtő élményt támasztott benne Rudolf Steiner számos más eszmefuttatása is, mint például a gondolati motívus és a morális fantázia... Mint-hogy a két hete lejárt, Hans Reichert Pestre küldte neki Rudolf Steiner kötetét, mert ezekhez nálunk nem lehetett hozzjutni. Megrendelte továbbá anyám számára a Dornachban megjelenő Goetheanum c. folyóiratot, amely egyrészt az antropozófiái társaságban végbemenő eseményekről ad tájékoztatást, másrészt a szellemtudomány gondolkörében foggant írásokat közöl.

Édesanyám családi, háztartási és társadalmi kötelezettségei mellett is mélyen elmerült Rudolf Steiner műveinek tanulmányozásában. Az infláció hullámai idővel lecsitulak és az élet visszatért szokványos medrébe. Gróf

Bethlen István lett Magyarország miniszterelnöke, apámat újra csalogatni kezdték a politika berkei és Bethlen felkérésére 1923 novemberében elfogadta az igazságügyminiszteri tárcát. Mit váltott ki édesanyámban, hogy hirtelen az országot irányító legtekintélyesebb emberek körébe lépett?

Megértett benne az elhatározás, hogy társadalmi rangját a közös szolgálatába állítja. Első cselekedeti közé tartozott, hogy mint aktív igazságügyminiszter felesége - átitatva az antropozófiával - megalapította a magyar fogházmissziót. Ennek a jelentőségét ma már bajos felmérni. Abban az időben - sőt még évtizedekkel később is - a rabok életkörülményeivel semmilyen hivatalos szerv nem foglalkozott. Az elítéltek tragédiáját fokozta, hogy a börtönben nemcsak a külvilágtól szigetelték el őket, hanem szellemi életük is megbénult. Ennek a megakadályozására édesanyám azon fáradozott, hogy a büntetés végrehajtási intézetekben könyvtár létesüljön, ami persze csak szívós küzdelem árán, évvel múlva valósult meg. Közben néhány munkatársával együtt személyesen látogatta az elítélteket. (Első és legaktívabb munkatársa tulajdon édesanyja volt: Dr. Göllner Aladárné.) Minthogy a rabok ügyes-bajos dolgaival senki sem törődött, a fogházmisszió tagjai személyes kapcsolatba léptek a zárkák lakóival és ott segítették őket - a törvényes előírások keretében - ahol csak tudták, természetesen minden honorárium nélkül: szeretetből és emberségből.

A börtönökben az elítéltek körében a szenzáció erejével hatott és ámulatot váltott ki, amikor a 30 éves, szép, fiatal kegyelmes asszony megjelent. Természetesen mindenkinek nem hallgathatta meg gondját-baját (ez idő tájt hozzávetőleg 8 ezerre rügött a börtönlakók száma), hanem munkatársaival együtt meg kellett rostálnia az elítélteket. Általánosságban azokkal épített ki személyes kapcsolatot, akik tragikus sorsuk révén részváltak arra, hogy külső segítségben részesüljenek.

Az akkori büntetéshez szorosan hozzátartozott, hogy az elítélteket nemcsak bezárták, hanem a külvilágtól is elzárták. Újságot nem vehettek a kezükbe. Egyéb olvasmányokhoz is bajosan jutottak. Az akkori büntetés végrehajtási intézetek elsősorban megtorolták, amit az elítél a társadalom ellen vétett, de abba az irányba még kísérletet sem

tettek, hogy a rabok szellemi épülését serkentsek. Ezért döntötte el édesanyám, hogy saját költségén lapot indít az elítélteknek. Ez volt az első börtön-újság Magyarországon! Azért kapta a BIZALOM nevet, mert feladatai közé tartozott, hogy a több évre elítéltekben szellemi táplálékkal ébren tartsa a Gondviselés és az Isteni Világrend iránti bizalmat.

A világban zajló politikai eseményekről is adott tájékoztatást, de csak tények közlésére szorítkozott. (Egyébként nem cenzurálták.) Világos nyelven megírt novellákat, verseket, folytatásos regényeket, rövid létegetű esszéket tartalmazott. Édesanyám ügyelt rá, hogy az elítélteket untató vagy bősztó, lapos erkölcsi szónoklatok ne kerüljenek a lapba. A szerkesztő beírte az írások morális és spirituális létszámával, mert tudta, hogy a propagandisztikus hang irritálja a börtön lakóit.

A Bizalom c. újság azonban nem csak passzív szellemi táplálékot nyújtott a raboknak, hanem egységeket aktív tevékenységre sarkallt, mert ők is írhattak bele. Sokan éltek is a lehetőséggel, és zárkájukban lelkesen rótták a betűket. Tizenöt éven át jelent meg havonta: 1929 karácsonyától, 1944 karácsonyáig.

1924 tavaszán azt olvassa édesanyám a Goetheanum című folyóiratban, hogy a nagyhéten az antropozófiai társaság vezetősége "Intern ülést" (Tagungot) tart Dornachban, amelyen csak tagok vehetnek részt. Édesanyám az alábbi módon írja le az eseményt emlékirataiban: A Goetheanum arról is tájékoztatta olvasóit, hogy "Rudolf Steiner az ülés előtt Bernben tartózkodik és ottani címét is pontosan megadták, amit máskor sohasem tettek. Megnyílt számomra a lehetőség, hogy erre az időre Dornachba utazzam és látványt mecseszlettem Rudolf Steinernek Bernbe a kérésrel, járuljon hozzá, hogy az ülésen részt vehessek. Amikor az Igenlő sürgöny megérkezett, észrevettem, hogy a címzésben nem szerepelt sem utca, sem kerület, csak annyit: Budapest - egy millió lakosú város - és mégis kézhez kaptam a látványt."

1924. április 18-án, nagypénteken érkezett anyám Dornachba és szorongva készült a nagy találkozásra. Rudolf Steiner még aznap felvette a tagok közé. Hamarosan mélyenszántó beszélgetésre került sor közöttük. Különösből témák mellett természetesen az is felvetődött, hogy valamelyik művet le kellene fordítani magyarra. És amikor édesanyám aggályainak adott hangot: vajon ki tudná a fordítást felelősségteljesen ellenőrizni, Rudolf Steiner habozás nélkül válaszolta, hogy ő maga. Egy ideig magyar iskolába járt, többször megfordult Magyarországon és még ma is ismeri annyira a nyelvet, hogy saját könyvének fordítását össze tudja vetni az eredetivel. (A beszélgetés egyéb részleteit lásd a többször említett emlékiratokban.)

1924 őszén édesanyám újra Dornachba látogatott. Részt vett a szeptember második felében rendezett ülésen. Rudolf Steinernek összesen - tavaszi tartózkodásával együtt - mintegy 50 előadását hallotta, közöttük a szeptem-

tember 28-án tartott utolsót is, amelyet később Letzte Anspächenak neveztek el, és két hosszabb beszélgetést folytatott vele, a többi rövidebb találkozás mellett. Személyes kapcsolatuk 1924 nagypéntekén kezdődött és szeptember 28-án, Mihály napjának előestjén záródott.

Édesanyám azzal a szándékkal tért haza, hogy egy Waldorf-iskolát létesít Budapesten. Küldetésének tekintette, hogy Rudolf Steiner tanításait megismertesse hazájával és legalább néhány honfitársának a szívében előtértesse az antropozófiát.

Am a magyar ember nagy általánosságban berzenkedik a filozófiától. Csak olyasmil rázza fel tünyságából, ami robban. Aki könyvekkel és előadásokkal kísérletezik, meddő vállalkozásba kezd. Ezért döntötte el édesanyám, hogy egy gyakorlati intézménnyel kelti fel az érdeklődését. 1926. február 19-én Marsovsky Illi festőnő műtermében a bécsi Dr. Ludwig Thebe több érdeklődő számára tájékoztató előadást tartott az antropozófiáról. Másnap pedig, február 20-án, intim körben, hét olyan személy jelenlétében - anyámat beleszámítva - akik már tagjai voltak az antropozófiai társaságnak, megalakult a Magyarországon élő antropozófusok baráti köre, azaz a magyar ágazat, a magyar Zweig. Első vezetőjét Dr. Löllbach Gusztávnak hívták. Kis létszám miatt nem alkotott társaságot, csak csoportot. Dr. Günther Wachsmuth, a dornachi vezetőség egyik tagja a kis kollektívát "Landesgruppe"-nak nevezte el.

Ezzel párhuzamosan szervezte meg édesanyám a Kísvábhegyi Iskola és Internátus társaságát is, amelynek tagjai egy pedagógiai intézmény megvalósítását szorgalmazták. Megindult tehát a levelezés Budapest és a stuttgarti Waldorf-iskola vezetősége és egyéb illetékes személyek között... Folyt a keresés alkalmas tanárok és nevelők után. Az idő sürgetett, mert fél év választott el az iskola megnyitásától.

Közbe kell vetnem, hogy 1921 és 26 között a Kísvábhegyi nagy családi ház lakói alaposan megfigyelték. Apám első házasságából született gyermekei időközben felnőttek és elkerültek otthonról, ő maga rendszeresen Londonba utazott és hozzájárulását adta az iskola létszítéséhez. A lázas előkészületek

Nagy Emilné dr. Göllner Mária

közben édesanyám rászánta magát - saját szavai szerint - életének leghősiebb cselekedetére, és egyetlen 6 és fél éves gyermekét beíratta a stuttgarti Waldorf-iskolába. Schlichter Emilné barátjának a gondjaira bízott, aki elkísért a messze útra. Édesanyám ezt nem tehette, mert - minden egyéb szempontot félretéve - testvéremet várta.

A Waldorf-iskola keletkezéséről itt csak annyit, hogy Emil Molt, a Waldorf-Astoria cigarettagyár tulajdonosa alapította munkásai részére. (Innen ered a Waldorf-elnevezés.) A tanmenet felépítésében, a pedagógiai módszer megvalósításában Rudolf Steiner útmutatásait kérte, aki olyan messzemenő segítséget nyújtott, hogy maga tartott kurzusokat a tanároknak.

1926 áprilisában érkeztem Stuttgartba. Amikor beléptem az épületbe, éreztem, hogy valami nagy horderejű esemény zajlik le életemben, noha csak annyit tudtam Rudolf Steinerrel, hogy édesanyám feigulladt sugalmazó gondolatain... de arról sejtettem se volt, hogy három éve még czeekben a termekben járt, előadott, tanfolyamokat szervezett, órákat látogatott, s azok a tanárok, akiket az udvarban láttam, s részben tanítottak is, még közvetlenül tőle merítették az embernevelés művészetét és tudományát. Hiszen a hét éve működő iskola csak hivatása kezdetén tartott.

Néhány héttel alérletben laktunk Schlichternével, aki reggelként elkísért az iskolába, tanítás után pedig érttem jött. Amikor úgy láttam, hogy fokozatosan "akklimatizálódok" - édesanyámmal történt megbeszélés alapján - elhelyeztet Frau von May gyermekotthonában. Talán négyen lehettünk. Én voltam a legfiatalabb, s akik csak egy-két évvel jártak felettem, lenéztek és gyakran gúnyoltak. Nevem szokatlanul hangzott nekik és "Isztindianer"-nek csúfolták, amitől keserűen szenvedtem, de büszkeségből nem mutattam. Szerencsémre lakott ott egy Erich Tuch nevű, nálam tíz évvel idősebb fiú, aki nyomban pártfogásába vett és az idősebb testvér szeretetével istápolta.

Az otthon ért kisebb sérelmekért bőven kárpótolt az iskola, különösen szeretett tanárom, Dr. Treichler. Amikor 42 évvel később, 1968-ban ismét felkerestem Stuttgartban, elárulta, hogy emlékezete szerint én voltam a Waldorf-iskola első külföldi növendéke, s ezért megkülönböztetett figyelemmel tartotta rajtam a szemét.

A legrangosabb Waldorf-pedagógusok közé tartozott. Akkor 42-43 éves lehetett. Csaknem minden tantárgyra ő tanított. Egy köhajtásra lakott tőlem az akkori Kanonenwegben és gyakran felkerestem. Osztrák származása folytán sugárzott belőle a derű, kedély, s éppen úgy lebilincselte a gyermekeket humorával, mint feszült és áhítatos elbeszéléseivel.

Óráit felnőttek is látogatták. Leggyakoribb vendégei közé tartozott egy sötétkékszemű, mosolygós fiatal tanár, aki arra tette fel az életét, hogy a

Waldorf-pedagógia szolgálatában nevelje az ifúságot és már levelezett édesanyámmal arról, hogy Pestre költözik: Werner Lamartine.

Ha azzal jellemzem stuttgarti utamat, hogy "életreszóló élményt" nyújtott, csak közhelyet mondok. Sokkal több volt ennél, amit az is bizonyít, hogy egész ott-tartózkodásom minden részlete élesen emlékezetembe vésődött. A szorongás éppen úgy, mint a határtalan boldogság, amikor például a később Magyarországra települt Kürthy-fiúkkal valamilyen rendhagyó labdajátékba merültünk és pompás delutánokat töltöttünk el.

Július végén köszöntött be a nyári szünet. Meleg búcsút vettem Dr. Treichlertől, Frau von Maytól, Erich Tuchtól... Számos verssel, énekkel, költői mesével gazdagodva ütem a vonatra; szívemben és emlékezetemben egy életre megöriztem a stuttgarti Waldorf-iskola szellemi atmoszféráját. Ismeretlen néni gondjaira bíztak, aki Bécsig utazott velem, ott várt Lajos nagybátyám és hazáig kísért. Csak néhány napon át gyönyörködhettem egy hónapos aranyos kis Sándor öcsémben, mert a nagymamával máris utaztunk a Balatonra. Amikor pedig szeptemberben hazatértem, teljesen megváltozott Kissvábhégy fogadott: az egyik tagasabb helyiségből tanterem lett, a másikból több ágyas hálószoba. Ismeretlen gyerekek és felnőttek bábáskodtak a kertben, hol a szüklára meresztették szemüket, hol az úszómecénét fürkészték... Az idegenek között feltűnt egy ismerős arc, Lamartine-é, akit annyiszor láttam Dr. Treichler óráin. Hozzám lépett, kezét nyújtott, "wir kennen uns schon, lieber Istvánka"², üdvözölt és sötétké szeme ragyogott a tisztaságtól és szeretettől.

Amíg Stuttgartban jártam, édesanyám megszerezte az iskola indulásához szükséges engedélyeket. Gróf Klebelsberg Kuno volt a vallás- és közoktatásügyi miniszter, aki két évvel előbb még apámmal, mint igazságügyi miniszterrel közös kormányban tevékenykedett és kölcsönösen nagyra becsülték egymást. Apám azután is képviselő maradt, hogy leköszönt miniszteri tárcájáról. Rendszeresen Londonba látogatott, elmélyülten tanulmányozta az ottani viszonyokat és valósággal zúdította Magyarországra cikkeinek az özönét, amelyek zömmel a Pesti Hírlap hasábjain jelentek meg. Az akkori Anglia jogi, társadalmi és kulturális életéről rajzolt tárcáival határozott népszerűsége tett szert. (Angliáról írt cikkei Londoni levelek címen később könyv alakban is megjelentek.) Nevét ország-szerte ismerték és a legbefolyásosabb közéleti személyek közé tartozott. Édesanyám előtt ebben a politikai légkörben minden ajtó megnyílt. (Néhány évvel később, Gömbös miniszterelnöksége alatt, már számos nehézséggel kellett volna szembenéznie.) Megkapta az engedélyt egy olyan kétnyelvű magániskola létesítéséhez, amelyen még sohasem működött Magyarországon. Ki tudta harcolni, hogy a bizonyítvány megfeleljen a polgári iskolai bizonyítványnak,

sőt még azt is kijárta, hogy 14 éves korig engedélyezték a koedukációt.

Ennek az írásnak nem célja, hogy a Waldorf-pedagógiát részletesen ismeresse; csak néhány sarakokat elvett szeretném dióhéjban bemutatni:

A gyermekben előbb ébred a művészeti, mint a tudományos érdeklődés. Ezért az első években az oktatást művészeti alapra kell helyezni. A 7-8 éves cseppesség fantáziáját jobban serkenti a festés, rajzolás, versmondás, éneklés, euritmia³, mint az írással-olvasással való vesződség. A zenetanulással kapcsolatban már több évtizeddel az ún. "Kodály-módszer" előtt azt hangsúlyozta Rudolf Steiner is, hogy nincs "nem muzikális" gyerek, mert amíg gyermek, szükségképpen "muzikális", de ha zenei képességei elorvodnak, könnyen "nem muzikális" felnőtté érhet.

A Waldorf-iskolákban nem választják el mereven az általános iskolát a felsőbb évfolyamoktól: 12 (bizonyos esetekben 13) osztályra tagolódik tananyag szervezésén épül egymásra.

Az első évtől kezdve minden diák két idegen nyelvet tanul, persze csak játékosan, hogy muzsikálja a fülebe ivódk.

Az egész osztály felett a Klassenlehrer örökdi, aki szélesebb funkciót tölt be, mint más iskolákban az osztályfőnök. Az első 8 évben lehetőleg ő tanít minden tárgyat. A gyermekben könnyebben talál visszhangra, ha a különböző tárgyakat ugyanattól az egyéniségtől tanulja. Megismeri beszédstílusát, szokásait, temperamentumát és jobban, könnyebben reagál rájuk, mintha minden órán más és más előadó szólna hozzá. (Természetesen a szép elvet nem lehet minden tárgynál megvalósítani, például nyelvek esetében.)

A Waldorf-iskolákban a bizonyítvány nem absztrakt számok sora, hanem szavakba öntött gondos jellemzés. Összefoglalja a növekedéskor a tárgyhoz való kapcsolatát, érdeklődését, szorgalmát, tudásszintjét...

A Waldorf-iskolákban az elsőtől az utolsó osztályig koedukáció érvényesül, ami az 1920-as években forradalomnak számított. Azóta már Európában mindenütt bevezették. Az eredmény bizonyította, hogy a lényegre tapintott Rudolf Steiner, amikor azt a nevelési

elvet hirdette, hogy a kamaszkor szexuális izgalma szelídcebb formában törnek elő, ha a fiúk és lányok gyermekkoruktól összeszoknak.

Itt jegyzem meg, hogy a koedukáción kívül a Waldorf-pedagógia számos olyan csírárt ültetett el, amely azóta kikelt és ma már természetesen tűnik. Pedig 1919-ben az avatatlankor meghökkengették, a szakértőket mosolyra fakasztotta, a megcsontosodott teoretikusokat kivette a sodrúkból.

Amilyen kedvű, ha a gyermek az első években ugyanattól a tanártól sajátítja el szerzetagázó ismeretét, olyan hátrányos, ha egész délelőtti különböző órákra oszlik és szétforgácsolja figyelmét. Nem tud kellően összpontosítani, ha a nyelvórárt esetleg földrajz követi, a fizikát történelem, a matematikát irodalomtörténet... Ennek az elaprózásnak a megakadályozására alkalmazták a Waldorf-iskolákban az epochális tanítást. Mit jelent ez a gyakorlatban? Hogy a gyermek néhány héten át minden reggel 8-10-ig (esetleg 11-ig), tehát a legfogékonyabb időszakban ugyanazt a tárgyat tanulja. S ha a ciklus lezárul, újabb epocha következik, majd meghatározott idő után visszazár az előző. A délelőtti hátralévő idejét a hetenként ismétlődő órák töltik ki, mint például a nyelvek, amelyeket csak folyamatosan lehet tanítani.

Ahogy a mérges ledorongolásokkal lehetőleg mellőzni kell az oktatásból, úgy a szokványos értelemben nem lehet megbukni, hiszen nincsenek számmal jelölt osztályzatok (a bukás egyébként is súlyos sebeket okoz a gyermekben). De van egy ún. "segítő osztály" azok számára, akik nem tudnak lépést tartani a többiekkel. Ez a mi fogalmunk szerint egyfajta korrekciót jelent. Az évet csak annak kell megismételnie, aki olyan huzamos ideig betegeskedett, hogy az anyag javát - akaratán kívül - nem tudta elvégezni. A Waldorf-iskola a bukás szűzénél akarja megkímélni növendékeit.

Minden hónap első csütörtökén kerül sor az ún. Monatsfeiere, havi ünnepségre, amelyen a gyermekek szülői, hozzátartozói és tanárok előtt nyilvánosan adnak számot az elmúlt hónapban végzett művészeti tanulmányaikról: énekelnek, verseket mondanak, jeleneteket adnak elő, zeneműveket tolmácsolnak és euritmiaznak. E havi rendezvényeknek az a céljuk, hogy rászoktassák a gyermekeket a nyilvános szereplésre, acélozzák emlékezőképességüket és segítsenek leküzdeni a lánpalázt.

Az iskolaélet fényes ünnepe (Schlussfeier) zárja le. A műsoron éppen úgy szerepelhetnek egész esetbe töltő színdarabok, mint más természetű művészeti produkciók.

Végül az elmondottakhoz még annyit szeretnék hozzáfűzni: a Waldorf-módszer elméletben jellemezni az élő oktatás szemléltetése nélkül olyasmi, mint egy zeneművet szavakkal ismertetni.

1926 szeptemberében két osztállyal és hozzátartozó 20 növendékkel nyílt meg a Kissvábhégyen az első nyilvános Németországon kívüli Waldorf-iskola⁴. A tanítás epochákban folyt és hozzájuk kapcsolódtak a visszatérő órák. A ta-

nár kezdetben poetikussal mesékkel ébresztette fel érdeklődésünket, de éppen úgy tanultunk verseket, énekeket, mint ahogy a rajzon keresztül fokozatosan megismerkedtünk a betűk világával. Többnyire csak apró házi feladatokat kaptunk. Például: készítsünk rajzokat a délelőtti elhangzott mese egyik-másik jelenetéről; vagy: gondoljuk át az említett mese tartalmát és másnap saját szavainkkal támasszuk fel. Mindkét házi feladatnak az volt a célja, hogy élesítsük emlékezetünket, gyarapítsa szókincsünket és csiszolja beszédképességünket.

A külvilág kezdetben értetlenül fogadta ezt a pedagógiát. A szülők megszokták, hogy a tanulás azt jelenti: a diák otthon elkészíti a házi feladatot... később, amikor már irni-olvasni tud, magolja a könyvet és minél pontosabban mondja fel az anyagot, annál jobb osztályzatot kap. Ezzel szemben a Kissvábhegyi Waldorf-iskolában 9-10 éves korig nem tanultunk könyvből. Bárki olvashatót, ha kedvét lelte benne, de a házi feladatok zömét emlékezetből kellett elvégeznünk.

Természetesen az évek folyamán nélkülözhetetlenné váltak a segédeszközök. Az órarend új tárgyakkal gyarapodott (természetrajz, földrajz, állattan, történelem, majd fizika, kémia...) és ha a tanulók rákényszerültek is a nyomtatott könyvre, továbbra is az a pedagógiai elv érvényesült, hogy a diák ne készen kapott tartalmat rögzítse a fejében, hanem emlékezetből teremtesse újja az órákon elhangzottakat.

Felsorolom azokat a hetenként ismétlődő, tehát állandó tantárgyakat, amelyek a kissvábhegyi Waldorf-iskola profilját alkották: kézimunka, furulya-óra, rajz, ének, torna, euritmia. Jó időben a délutáni órákban a különböző játékok mellett kertészkedés is folyt, persze szakavatott tanári felügyelet mellett. Délután került sor a zeneórákra azok részére, akik a furulyán kívül más hangszerrel is tanultak.

Nem szóltam még az angol és a francia nyelvórákról. Az első időben nem tartalmaztak mást, mint hogy a tanár a két idegen nyelven beszélt és kérdezett. Verseket és énekeket is tanultunk. Később némi nyelvtannal is kiegészültek az órák. Globálisan azt mondhatom: amilyen gyorsan és kitűnően sajátítottuk el a németet, olyan hiányos maradt angol és francia tudásunk. E két tárgynak eleinte ugyanis csak az volt a rendeltetése, hogy a nyelv dallama a fülünkbe szökjék és a későbbi rendszeres nyelvtanulás alapjául szolgáljon. Házi feladatot sohasem kaptunk belőlük. És magától értetődik: a tanrend összeállításakor gondoskodtak arról, hogy az angol és francia órák távol eszenek egymástól.

Édesanyám azért adta az intézménynek azt a nevet, hogy Kissvábhegyi Iskola és Internátus, mert a bennlakók mellett néhányan csak bejártak és tanítás után hazamentek. Hogy teljes képet adjak a körülményekről, el kell mondanom, hogy az első tanév végén, tehát 1927 júniusában anyai nagypapám meghalt. Édesanyám az örökölt

pénzen egy másik épületet is emeltett az iskola céljára, amely rendeltetésének megfelelően tantermből állt. Ilyen formában két házban oszlott meg az életünk: délelőtti az iskolában, délután az internátusban tartózkodtunk. Az előbbi a park másik végén épült, valamivel magasabban, mint az eredeti családi ház, az internátus.

Az iskola alapkövetelése csak 1929. november 13-án, édesanyám 35-ik születésnapján került sor. Az ünnepségre rangos vendég érkezett: Albert Steffen, svájci költő, akit Rudolf Steiner utódjának jelölt az antropológiai társaság élén. Bensőséges beszéde után kalapáccsal háromszor ráütött az alapító okmányt tartalmazó vörösrézből készült pentagondodekaéderre. A három kalapáccsütést minden jelenlévő megismételte, először édesanyám, aztán valamennyi tanár és növendék. Az eseményt magy megmaradt fénykép örökítette meg.

Jegyzet:

¹Maria von Nagy: Rudolf Steiner über seine letzte Ansprache über Ungarn und über die Schweiz. (Rudolf Steiner utolsó beszédéről, Magyarországra és Svájcra vonatkozó kijelentéséről) Moiriren I. Genius Verlag Ch - 5200 Brugg, 1973.

Csoportkép az alapköveteléseikről. 1929. november 13-án. Az első sorban középen balról: Albert Steffen, Nagy Emilné, Brestovský Károly, mellette a szerző, Vámosi Nagy István, Sándor öccse, a sor szélén Willy Schulz. A harmadik sorban jobbszáron Käthe Riesenmenger, tőle balra a második Werner Lamartine, mellette Gertel Poch.

²Mi már ismerjük egymást, kedves Istványa.

³Arra kérem az olvasót, érje be azzal a leegyszerűsített fogalmazással, hogy az európai egyfajta mozdulatművészet, amely - szemre - minden egyébtől függetlenül abban különbözik a táncától, hogy a felső test funkciója uralkodik és a láb csak "kíséri" a kar mozgását.

⁴1923-ban Hollandiában alapítottak egy zártkörű iskolát, nagyjából a magyarral egy időben Portugáliában is történt egy kísérlet, de az abbamaradt. Viszont az 1920-as évek végétől Európa-szerte rendre alakultak a Waldorf-iskolák.

A TÖRÖK SÁNDOR WALDORF-PEDAGÓGIAI ALAPÍTVÁNY pünkösdi tájékoztató-továbbképző-bemutató hétvéget szervezett Pesthidegkúton, május 18-19-én. A találkozók célja az eddigi tapasztalatok ismertetése, a különféle kezdeményezések résztvevőinek megismerkedése és időszerű kérdések közös megvitatása volt. Az ott elhangzottakra következő számunkban visszatérünk, de ennek kapcsán körképet állítottunk össze a kelet- és kelet-közép-európai országokban folyó Waldorf-pedagógiai munkákról az Info 3 folyóirat 1991 februári, márciusi és májusi számának hírei alapján. (Vadas Gábor fordításai)

A múlt év decemberében négy hónapos üresjárat után végre meghapta fizetését az államtól a kolozsvári Waldorf-óvoda négy óvónője. A kolozsvári Waldorf-óvoda az

egyellen Romániában, amely a kezdeményező csoport saját erőjéből (és külföldi támogatással) jött létre. Ellentétben a lennálló középiskolák olyan osztályaival, amelyeket át lehetett állítani a Waldorf-pedagógiára, a jövedelemképzés mind-egyedülgig azon hiúsult meg, hogy bár a minisztérium segítőkész volt, de a szabad iskolák és óvodák támogatása nem volt törvényben szabályozva. A kolozsvári óvónők ezért egyelőre egy állami óvoda alkalmazottai.

Három erdélyi hegyi falu lakói egyfől, román miniszterek, egyetemi és bankigazgatók másfelől olyan nagy érdeklődést tanúsítanak egy antropozófián alapuló önkormányzati modell iránt, hogy a Witten Annen-i Waldorf-pedagógiai Intézet küldöttsége ez év januárjában mindjárt két utat is tett Romániába, hogy tanácsaival segítse a kísérletet.

"Az életkörülmények Romániában csak akkor változhatnak meg, ha a kezdeményezések alulról lefelé és nem fordítva indulnak, különösen azért, mert Erdély hegyvidékein vannak még alkalmas társadalmi struktúrák és ökológiailag érintetlen vidékek, amelyek lehetővé tesznek gazdasági autonómiát és együltműködést" - mondja Eginhardt Fuchs, aki többek társaságában felkereste Újradna (Sant), Óradna (Rodna) és Ludisor (Ludisor) falut. A legnagyobb érdeklődést a látogatók Bukarestben a földművelődési, a munkaügyi és szociális, a nevelésügyi és a hátrányos helyzetű gyerekekkel foglalkozó új minisztériumban tapasztalták, valamint a Montane-bizottságnál (a hegyvidékek megőrzésével és fejlesztésével foglalkozik) és a román Nemzeti Banknál.

Az említett falvak polgármesterei rendkívül érdeklődést tanúsítottak, lakossági gyűlést hívtak össze, ahol a német delegáció részéről E.Fuchs felvázolta a nagyrészt az első világháború előtti állapotban leledző mezőgazdaság átaláltásának lehetőségét a biodinamikus gazdálkodásra, egy szövetkezeti bank és egy gyógypedagógiai gyermekotthon alapítását (a hátrányos helyzetű gyerekek száma őrlási), s a falvak lakossága elhatározta, hogy elindítja a kezdeményezést.

Meglepő módon a bukaresti kormányt nagyon érdekelték a változó gazdálkodási formák és munkamódszerek. "A mező-

Csoportkép 1991. június 10-én a solymári Művelődési ház - az ideiglenes iskola udvarán az 1989-ben indult első Waldorf-iskolai osztály tanulóiról. Az osztálytanító: Krigovszki Anna (a kép bal szélén), az iskolai tanárok: Bakonyi Katalin, Barea Gyöngyi, Brigitte Gaiser, Clemens Schleuning (a kép jobb szélén), Elke van der Sloot, dr. Székely György (Benda Iván felvétele)

gazdasági fűiskola professzora meg van győződve róla, hogy a biodinamikus gazdálkodás jelenti a jövőt Románia mezőgazdasága számára" – tájékoztatott róla E. Fuchs. Készen állnak rá, hogy átvegyék az erre szülő kiképzést a fűiskolájukon és rendelkezésükre álló földterület egy részét biodinamikus módszerrel műveljék meg, és ehhez gyakorlati és elméleti segítséget kértek.

E. Fuchs és a román Nemzeti Bank igazgatója egy bank alapításáról is tárgyalt, amelyre egymillió lejt már félretették.

Megfelelő továbbképzési módszerekre van szükség ahelyett, hogy a kísérleteket az egész országban ismertessék. Elsőnek Ludisor falu alapít új szövetséget és állítja át mezőgazdaságát a biodinamikus módszerre.

Égyelőre megvan a pénz annak a bukaresti tanárképző szemináriumnak a finanszírozására, amelyben jelenleg kb. 120 fűiskolás és diplomás Waldorf-tanítóvá képezi át magát. A német külügyminisztérium elsőre nagyon nagyvonalúan megszabott hozzájárulásából csak egy részösszeget lehetett a Waldorf-semináriumba fordítani. Ezeknek az eszközöknek a német kiscsofeg támogatására való igénybevételéhez előfeltétel saját hozzájárulás vállalása a szeminárium működtetői részéről. Erre a célra adományokat gyűjtnek.

A Waldorf-pedagógia iránti érdeklődés Oroszországban nagyobb a vártnál. Az újonnan megnyílt moszkvai tanárképző szemináriumot délcélű kb. huszan, csú tagozaton huszonötön látogatják. Az oktatók többségükben nyugatról jöttek, de művészi szakokat oroszok is tanulnak. Ezenkívül két-két egyhetes, a Waldorf-pedagógiába bevezető tanfolyamot tartottak övönök, illetve tanítók számára. Ezeket a tanfolyamokat átlag 90-100 érdeklődő látogatta. Dr. Anatolij Pinszkij, az Orosz Szabadegyetem Waldorf-oktatószemináriumának vezetője említette meg ezeket a számokat december 10-én a majna-frankfurti Waldorf-iskolában tartott előadásában. Az érdeklődés különösen azért ilyen nagy, mondta, mert az érintettek egyetemen abban, hogy az állami iskolaügy "maga a csőd".

Az új Waldorf-mozgalom azzal kezdte tevékenységét, hogy ünnepeket szervezett a gyerekeknek (Mihály-nap, ádvént, stb.). Dacára az akkor még érvényes vallási ünnepekre vonatkozó tilalomnak, ezeken annyi gyerek vett részt, hogy a résztvevők számát nem sokára korlátozni kellett. Ebből a tevékenységből hamarosan született egy óvoda az Arisztotelész Klub keretében Pinszkij 1992 nyarára várja az első Waldorf-iskola alapítását és biztos benne, hogy a Waldorf-pedagógia egyes elemeit állami iskolákban is alkalmazni lehet majd.

Az új szlovén oktatási törvény első tervezetét pedagógus körökben csalódással vették tudomásul. Miután több meg-

beszélés folyt az oktatási miniszterrel és az illetékes hatóságokkal, megígérték, hogy rövidesen lesznek szabad iskolák Szlovéniában. Ettől függetlenül Waldorf-pedagógusok Ljubljánban tisztázták azokat a jogi lépéseket, amelyek egy Waldorf-iskola alapításához szükségesek. Annál nagyobb volt a csalódásuk, hogy a nemrég előterjesztett törvénytervezet szigorúbb állami ellenőrzést irányoz elő, mint az eddigi. Bár nem zárja ki a szabad iskolákat, az igazgatók kinevezése a hatóságok illetékességébe tartozna.

Egy márióri Waldorf-pedagógiai konferencián elfogadták egy minisztériumnak címzett nyílt levél szövegét és a Ljubjanai "Kortina" Waldorf-iskola is tiltakozott. A "Kortina" munkatársai egy pártokon felüli "Új Fórum" felállításán fáradoznak, amely elsősorban az oktatás szabadságáért akar küzdeni.

Miután a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság oktatási bizottsága a Helias von Ort alapítvány meghívására megismerkedett a pluralista holland oktatási rendszerrel, az alapítvány január végén vizontlátogatásra ment Prágába és ott három órás megbeszélést tartott a szövetségi parlamentben. A parlament előtti beszédében Cornelis Boogerd, az alapítvány elnöke részletesen és szakszerűen ismertette a pluralista iskolarendszert és arra kérte a képviselőket, működjenek közre az állami oktatási monopólium lebontásában. Elgondolásai háttérül Boogerd röviden a társadalom hármas tagozódását jelölte meg.

A küldöttséget a prágai Jana Mildrova és a príbrami Nejedlo úr kísérte, akik részt vesznek a Cseh és Szlovák Szövetség Köztársaság-beli Waldorf-iskolák alapításában. A cseh-szlovák rádió és televízió nagy érdeklődést mutatott Boogerd látogatása kapcsán a téma iránt, aki az új iskola-törvény közeli elfogadására számít, a Prágában sürgető döntési kényszer miatt.

Március 19-én Schaffhausenben cseh meghívottak jelenlétében baráti kört alapítottak a csehszlovákiai Waldorf-mozgalom támogatására. A kör személyes kapcsolatot tart sok olyan kezdeményezéssel és személlyel, aki a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaságban a Waldorf-pedagógia megalapozásán fáradozik. Nyolc óvodában, egy első osztályban és két gyógypedagógiai iskolában kezdtek már oktatók Rudolf Steiner pedagógiájának elemeivel dolgozni. Körülbelül ötvenen vesznek részt egy öthetes szemináriumon. Az első iskolák megalapítása küszöbön áll. A baráti kör adományokat szándékozik gyűjteni, hogy az emberek anyagokkal lehessen ellátni, és hogy lehetővé tegyék svájci Steiner-iskolák látogatását. Körülbelül ötven vendéghallgatót várnak a következő hónapokban Baseli, Bernbe, St. Gallenbe és Zürichbe.

Perczel Károly:

A MAGYARORSZÁGI REGIONÁLIS TERVEZÉS TÖRTÉNETÉHEZ (RÉSZLETEK)

...Ilyen jellegű tervezés 1945 előtt nem volt. Bár előzményeképpen igen hasznos volt az a közigazgatási szempontú országos elemzés, amit a Magyar-ri-féle és a Telesi Pál-féle, majd az Alamtudományi Intézetben Bibó és Matyasovszky végeztek.

...A Magyarországon 1946-tól kezdődött tervezés realisztikusabb volt. Bár ez is a rombadől ország helyreállítását, újjáépítését tűzte ki célul, az Országos Építészeti Kormánybizottság, ahol akkor dolgoztam, és az Újjáépítési és Közmunkaügyi Minisztérium fő esz-köze a romhelyzetfelmérés, a rombon-tás és a helyreállítás volt.

...A földreform 1945 és 1948 között az ország egész társadalmát megmoz-

gató és átalakító változás volt. A nagybirtokokat kis paraszti parcellákra osztották, és ez teljesen megváltoztatta a falvak helyzetét is, mert egyúttal 400000 házhely kiosztásával is együtt-járt. Az új gazdák a földön kívül új házhelyet is kaptak. A házhelyekül szolgáló telkeket is a helyben választott földosztó bizottságok tűzték ki, a választott helyszínen. Ezáltal meghatározták a falvak növekedési irányait, és beépítési területeit, sőt, egész sor új falut is létrehozottak. A földosztó bizottságok azonban nem ismerték sem a településfejlesztés szakmai, sem a lakóterület egészségügyi és környezeti igényeit, sem a megközelítés közlekedési és közműgényeit, nem törődtek a szomszéd falvakkal és városokkal való

kapcsolatokkal sem. Ezért sorozatos hibákat követtek el, elsősorban a topográfiai, természeti környezethez nem alkalmazkodtak, és nem hagytak helyet a köztérnyeményeknek, az ellátási létesítményeknek, parkoknak, néha az utcáknak sem. Igen sok házhelyet telepítettek egészségtelen területre, vagy bűzlő állattelepnek mellé.

Az Újjáépítési és Közmunkaügyi Minisztériumba akkor kerültem át a Fővárosi Közmunkák Tanácsától, amikor Veres Péter író lett a miniszter. A Falurendezési Osztály előadója, később osztályvezetője lettem. Feladatom a házhelyosztások településfejlesztési, társadalmi, környezeti településhálózati szempontból való felülvizsgálata és áttervezése volt. Végeredményben a mi-